

הנפשות דבר גדול עשו בזה וקבלו שכרן משלם על חיבוב המצוה כל כך, ואעפ"י שאחרים אילו עשו כן היו נענשים ומחוייבים מיתה למקום על חילול שבת.

[יב] ובזה נתפארו בני יששכר [ד"ה א, יב] יודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל, שהם יודעים בכל עת כפי הראוי לאותה עת והרפואה המועלת לטבעי הדור ההוא, ולפיכך הם הראויים להיות מורים מה יעשו ישראל. וכן שבט לוי הם מסוגלים ונבחרים לזה לדעת המעשה הראוי לכל נפש ולכל דור ביחוד, כי דבר זה הוא על ידי הדביקות הגמור בהשי"ת, כמו שאיתא סנהדרין [צג, ב] וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. דהיינו אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא שאמרו ביומא שם (כו, א) הוא על ידי מה שה' עמו תמיד, כמו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, וכל מגמת לבו רק היות שלוחי דרחמנא לעבודתו, ולא נמשכים אחר שום ענין מענייני העולם. על זה נאמר (שמואל א' ב, ט) ורגלי חסידיו ישמור. חסיד נקרא מי שהוא פרוש מכל מיני חמדות העולם, כמו שפירשו ז"ל בברכות [ד, א] [אוצר החכמה] שזוהו שם הפרישות מן שלושת ראשי תשוקות העלמיות שהם הקנאה והתאוה והכבוד כאשר יראה המבין שם.¹³ ולכן אמרו בזוהר הקדוש (נשא קמה, ב) דחסיד איקרי מלאך ה' ומפיהו יבקשו תורה, שהוא הנשמר מן המכשול למעשה ומכוין אל האמת. ונראה שלכך נקרא מלאך ה' צבאות ולא מלאך ה' לבד, כי השם צבאות מורה על חלוקת צבאות שונות וכמו שאיתא בברכות [לא, ב], והוא

בעירובין [יג, ב] וחגיגה [ג, ב] שאעפ"י שהללו אוסרין והללו מתירין אלו ואלו דברי אלקים חיים וכולם מרועה אחד ניתנו. וביאור זה כי הדבר ידוע שיש חילוקים בנפשות, וכמו שאיתא [ברכות נח, א] ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהם דומין כו'. ובמשנה [סנהדרין לו, א] שאין בני אדם דומין זה לזה, ושם מייתי עלה בגמרא [לח, א] ברייתא דבשלשה דברים משתנין, בקול ומראה ודעת, רומזים לשלושת כחות האדם, מחשבה הוא הדעת, ודבור בקול, ומעשה במראה ותכונת עשיית הפרצוף וחיתוך איברי הגוף וכלי המעשה, שבשלשתן אין אחד דומה לחבירו כלל. ולפיכך רובה של תורה - בעל פה כמו שאיתא [גיטין ס, ב], כי מה שבכתב הוא כולל כל ישראל וכל הנפשות שוות בה, וזהו הכללים, אבל בפרטים מתחלקים כמו פרטי הנפשות. וכמו שיש ברפואת הגוף חילוקים בין טבעי גופים ובין השתנות הדורות, שלא מה שיועיל לגוף זה ודור זה יועיל לאחר כן ברפואות הנפש. ומה נצמחו כל המחלוקת בתורה שבעל פה, שכל אחד אמר כפי מדרגת נפשו מה שראוי לתיקונה ולרפואתה. ולפיכך אלו ואלו דברי אלקים חיים, ששניהם ניתנו מרועה אחד, כפי חלוקת הנפשות כך הם חלוקת המשפטים, ובמקומו של ר' אליעזר היו כורתין עצים לעשות פתמין בשבת, במקומו של ר' יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב [שבת קל, א]. ולא היו חוטאין ח"ו, וכדמסיים שם במעשה דעיר אחת,¹² דאדרבה כפי מדריגת אותם

[אח"ח 1234567]

12. בשבת קל, א, מבואר כי לדעת ר' אליעזר מותר לחלל שבת אף לצורך מכשירי מילה, ולכן היו כורתין במקומו עצים לעשות פתמים להכין איזמל למילה. ושם: "אמר רבי יצחק: עיר אחת הייתה בארץ ישראל שהיו עושין כרכי אליעזר, והיו מתים בזמנן. ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה, ועל אותה העיר לא גזרה."

13. ברכות ד, א: "לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני - לוי ורבי יצחק: חד אמר: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני חצות לילה אקום להודות לך. ואידך: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם וכשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה. ולא עוד: אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי, ואומר לו: מפיבשת רבי, יפה דנתי, יפה חייבתי? יפה טהרתי? יפה טמאתי? ולא בושתי. אמר רבי יהושע בריה דרב אידי: מאי קרא - ואדברה בעדתיך נגד מלכים ולא אבוש".

תלמוד לומר ותורה יבקשו מפיהו, עד כאן. והקדים נביא לחכם אעפ"י שמצד קדימות המעלה החכם קודם כמו שאיתא בהוריג' נ"ג. א], רק בענין מלאכות ה' הנביא קודם. כי יש שני מיני מלאכות, מי שהוא שליח בפרט שנשלח להגיד לפלוני איזה דבר או לעשות לו, ומי שהוא פועל העוסק בעבודתו. וזהו החילוק על דרך הפשט בפסוק [תהלים קג] ברכו ה' מלאכיו ברכו ה' כל צבאיו, שצבא הם העוסקים בעבודתו, ושם מלאך ביחוד הוא על השליח. ואולי על כן לא אמר אצל מלאכיו כל, כי על ידי הכל הקב"ה עושה שליחותו, ובשעת השליחות הם נקראים מלאכים וכמו שנתבאר למעלה. מה שאין כן צבאיו העוסקים בעבודתו, וזהו מדריגת מלאכות החכם, ולכך נאמר אצל החכם מלאך ה' צבאות ולא מלאך ה', שהוא מצבאיו. ולכך דייק גם כן בלישנא דספרי וגמרא נדרים וקידושין שם מלאכי השרת שעוסקים בשירות. אבל הנביא הוא מלאך ה', ועליו יצדק שם מלאך ביחוד יותר.

[טו] ובריקרא רבה [ריש פ"א] ברכו ה' מלאכיו, במה הכתוב מדבר כו' בתחתונים¹⁵, עליונים על ידי שהן יכולים לעמוד בתפקידיו של הקב"ה נאמר כל צבאיו, אבל תחתונים שאין יכולים לעמוד בתפקידיו של הקב"ה לכן נאמר מלאכיו ולא כל מלאכיו. דבר אחר נקראים הנביאים מלאכים, הדא הוא דכתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, וכי מלאך היה והלא משה היה, ולמה קורא אותו מלאך, אלא מכאן שהנביאים נקראים מלאכים. ודכותיה ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים, וכי מלאך היה והלא פנחס היה, ולמה קורא אותו מלאך, אלא אמר ר' סימון פנחס בשעה שהיה רוח הקודש שורה עליו היו פניו בוערות כלפידים. ורבנן

מלאכו ויש לו דביקות ושייכות עמו כמו שיש שייכות והצטרפות לשליח עם משלחו בענין זה שהוא שלוחו, ולכך גם כן תורה יבקשו מפיהו לצבאות שונים. ונקרא עוד מלאך אלקים, כמו שנאמר [ד"ה ב', לו] ויהיו מלעיבים במלאכי אלקים, ורצונו לומר תלמידי חכמים וכמו שאיתא בשבת [קט, ב] [שהרי הנביאים זכר אח"כ ומתעתעים בנביאיו], ומייחסם לשם אלקים לשון דין ושופט, וכן הם מלאכיו בענין זה מה שיוור משפטיך ליעקב.

[יג] וגם הנביאים מצינו שנקראו מלאכים, ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה' [חגי א]. ולא זכר כאן צבאות ולא אלקים, רק שם הויה שמורה היה הוה ויהיה כמו שכתוב בטור או"ח [סי' ה]. ובענין זה הם נביאות הנביאים, בענין מה שהיה ומה שיהיה ותוכחות ההוה, ולא הוראות ומשפטים בענין פרטי מעשים הראויים לנפשות מבית ישראל. ומה שלא מצינו תואר זה על הנביא רק במקום זה, אולי כי היות הנביא מלאך ושליח ה' הדבר מבואר שהרי זה עניינו, וכמו שנאמר [ישעיה ו] את מי אשלח ומי ילך לנו, ואומר הנני שלחני. רק בעבור ששם היתה דבר נבואתו לכל ישראל אני אתכם אמר ה',¹⁴ וכפי מה שכתבתי כאשר ה' עמו בכל פרטי מעשיו אז תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. אבל באמת הרבה פרטות מדרגות יש בזה, ולכך נתייחד ככאן חגי בשם מלאך ה', לומר שמכל מקום אין כולם עדיין שוין לו.

[יד] ובמסכת דרך ארץ זוטא [סוף פרק השלום] אמר רבי יהושע הנביא נקרא מלאך, והחכם נקרא מלאך. הנביא נקרא מלאך שנאמר ויאמר חגי מלאך ה', והחכם נקרא מלאך שנאמר מלאך ה' צבאות הוא, יכול יהא כהן עם הארץ,

14. חגי א, יג: "ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה' לעם לאמר: אני אתכם נאם ה'".

15. ויקרא רבה א, א, להשלמת ההבנה הציטוט המלא של תחילת המדרש: "רבי תנחום בר חנילאי פתח (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו וגו', במה הכתוב מדבר אם בעליונים הכתוב מדבר והלא כבר נאמר ברכו ה' כל צבאיו, הא אינו מדבר אלא בתחתונים..."

אמרי אשתו של מנוח מה היתה אומרת הנה איש אלקים בא ומראהו כמראה מלאך האלקים, כסבורה בו שהוא נביא ואינו אלא מלאך. אמר רבי יוחנן מבית אב שלהן נקראים הנביאים מלאכים, הדא הוא דכתיב ויאמר חגי מלאך וגו', הא על כרחך אתה למד שמבית אב שלהן נקראים הנביאים מלאכים, עד כאן.

[טז] הנה לפי פירוש הראשון יאמר מלאכיו על כל הנפשות כולם, והיינו כי כולם שלוחים הם לעולם לעשות רצון קונם. והשליח אע"פ שלא עשה דעת משלחו מכל מקום כיון שהלך בשליחות כלפי המשלח נקרא שלוחו שהוא שלחו, רק שלגבי השליח נתבטל השם שליחות מאחר שאין רוצה להיות שליח. ולכך בתואר מלאכיו של השי"ת שפיר כל ברואי מטה הם מלאכיו, רק אותם שאין עושים תפקידו אין השבח וההודיה יוצא מהם אל השי"ת. וזה ההבדל בין מלאכיו לצבאיו, כי צבאיו יאמר על העסק בענין העבודה השייך אל הצבא, מה שאין כן תואר מלאכיו הוא אל הענין השליחות עצמה לא על עשיית העסק הנרצה בשליחות.

[יז] ויתכן עוד שהם נקראים מלאכיו על אותה שעה שהוא עושה השליחות, והנה כבר אמרו שילהי חגיגה [כז, א] שאפילו פושעי ישראל מלאים מצות כרימון, ובשעת עשיית המצוה הוא מלאך ה'. רק שמכל מקום הברכה לה' אינו עולה ממנו, על דרך שאיתא [הוריות יג, ב] מי ימלא גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו, שיהיה בקי בכולי ש"ס אחת לא נעדר עיין שם. והיינו כי הברכה והתהלה להשי"ת נמשכת מן הנפש העושה רצונו, שניכר שהוא אדון ומושל בכל כאשר אמר ונעשה רצונו. ומן ההיפך

נמשך ההיפך, כמו שאיתא [סנהדרין מו, א] שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי.¹⁶ פירוש נגד שני אלה הנזכרים בכתוב שזכרנו גבורות ה' ותהלתו, הגבורה היא אל הזרוע ותהלה היא אל החכמה, כי התהלה היא הכבוד למתהלל, ונאמר כבוד חכמים ינחלו, והחכמה היא מן הראש במוח. כי בעושי רצונו יש גבורת ה', שהגבורה היא כבישת היצר, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו ונמצא היא גבורת ה'. והתהלה כמו שנאמר ישראל אשר בך אתפאר, וישראל עלו במחשבה שהיא חכמתו יתברך, ולכך מתפאר בהם כאשר עושים רצונו. וזהו ימלא אצל הגבורות, שהגבורה ניכרת אצל המדבר שאצלו היא הגבורה של ה' שהוא הגבור וכובש את יצרו, וההשמעה לזולת היא בתהלה שהיא הנשמעת לזולת. וכל תהלתו הוא כאשר בכל פרטי מעשיו הוא בלתי לה' לבדו אז הוא נקרא השמעת כל תהלתו, רוצה לומר כל מה שירצה השי"ת בבריאת העולם כדי לספר תהלתו, הנה כל התהלה שאפשר שתגיע על ידי אדם הגשמי לו יתברך כבר מגעת על ידי זה שהוא בשלימות הראוי אל התכלית שנברא לו, והוא ימלא בפיו גבורות ה'. כמו שנאמר [תהילים עא, ח] ימלא פי תהלתך, ולמדו מזה בברכות [נא, א] שלא יהיה שום דבר בפיו, רוצה לומר שלא יהא דבר אחר בפיו המעכב את הברכה, שבאותו צד מקום אין הפה מדבר הברכה, רק צריך שיהיה כל הפה כולו מדבר הברכה. וזהו רק ממי שיכול להשמיע כל תהלתו, ולכך לא נאמר ברכו ה' כל מלאכיו רק מלאכיו.

[יח] ואיזה הם גבורי כח עושי דברו שיכולים להשמיע כל תהלתו, וכדמפרש שם בויקרא

16. סנהדרין מו, א, הגמרא שואלת מה משמעות הביטוי "כי קללת אלקים תלוי" שהוזכר בתליית חייבי מיתות בית דין, ועונה: "אמר רבי מאיר: בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת: קלני מראשי, קלני מזרועי! אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך - קל וחומר על דמן של צדיקים." רש"י: "שאדם מצטער - שפורענות באה עליו בעונו. מה לשון אומרת - באיזו לשון היא קובלת ומתנודדת עליו. קלני מראשי - כמו שהאדם שיגע ועיף אומר: ראשי כבד עלי, וזרועי כבד עלי, והיינו קללת קל לית - אני איני קל".